

"QUTLUG' QON" ROMANIDAGI IJTMOIY-TARIXIY REALIYALAR TAHLILI

Eshbo'riyeva Husnora

Omonova Zilola

DTPI Xorijiy til va adabiyoti:

Ingliz tili yo'nalishi

4-bosqich, 405- guruh talabalari

Annotatsiya

Ushbu ilmiy-publitsistik maqola Oybekning "Qutlug' qon" (1935) romani materiallari asosida asardagi ijtimoiy-tarixiy va etnografik realiyalarning badiiy talqinini chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Unda XX asr boshlaridagi Turkiston qishlog'ida mavjud bo'lgan iqtisodiy qashshoqlik, boy-kambag'al ziddiyatlari, chor Rossiyasi mustamlakachiligi davridagi huquqsizlik hamda patriarxal jamiyatdagi ayollar mavqei kabi hayotiy haqiqatlar yoritilgan. Maqolada, shuningdek, romandagi realistik tasvirlar orqali xalqning ongidagi inqilobiy uyg'onish jarayonlari ko'rsatib berilgan va asarning o'zbek adabiyotida realizm usulidagi o'rni baholangan. Maqola adabiyotshunoslar, talabalar va o'zbek nasriga qiziquvchi keng kitobxonlar ommasiga mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: "Qutlug' qon", Oybek, o'zbek romani, realizm, realiyalar tahlili, ijtimoiy-tarixiy realiyalar, etnografik realiyalar, tabaqaviy kurash, mustamlakachilik, Yormat, Gulnor, Mirzakarimboy, adabiyotshunoslik, badiiy talqin.

KIRISH

O'zbek romanchiligining shakllanishi va rivojlanishida Oybek (Muso Toshmuhammad o'g'li) ijodi alohida o'rin tutadi. Uning "Qutlug' qon" romani 1935-1938-yillarda yozilgan bo'lib, o'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriy boshlab bergan realistik roman an'analarini munosib davom ettirgan asar sanaladi. Asar XX asr boshlaridagi Turkiston jamiyatining ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy manzarasini, xalqning qashshoqligi, huquqsizligi va og'ir turmushini chuqur ilmiy hamda badiiy nuqtai nazardan aks ettirgan. Romanning bosh mavzusi — ezilgan xalqning o'z haqlari uchun kurashga intilishi va inqilobiy uyg'onishidir.

"Qutlug' qon" romani, garchi badiiy to'qima bo'lishiga qaramay, unda aks ettirilgan deyarli har bir detal, voqea va obraz o'sha davrning tarixiy realiyalariga (haqiqiy hayotiy faktlariga) asoslanadi. Oybekning ijodiy uslubida voqelikni boricha, haqqoniy tasvirlashga intilish kuchli bo'lgan. Bu xususiyat, ayniqsa, asardagi ijtimoiy ziddiyatlar, sinfiy tafovutlar va insoniy fojialarni tasvirlashda yaqqol namoyon bo'ladi.

"Qutlug' qon" romanidagi realiyalar tahlilini bir necha yo'nalishga bo'lish mumkin: ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-tarixiy hamda etnografik-madaniy.

1. Ijtimoiy-iqtisodiy realiyalar (Boy-kambag'al ziddiyatlari)

Romanning markazida qishloq hayoti va undagi keskin tabaqaviy kurash turadi. Bosh qahramon Yormatning fojiali qismati o'sha davrdagi oddiy mehnatkash xalqning tipik hayotini aks ettiradi.

Dehqonchilik va mehnatkashlik: Paxta yetishtirish, sug'orish tarmoqlari ("ariq bo'yi", "chigit ekish", "paxta terimi") kabi kundalik hayot manzaralari, hosilga solinadigan og'ir soliqlar ("zakot", "xaroj") romanda aniq realiyalar sifatida tasvirlangan. Xalqning peshona teri evaziga topgan noni boylar tomonidan tortib olinishi Yormatning hayoti misolida yaqqol ko'rinadi.

Ekspluatatsiya va qaramlik: Mirzakarimboy obrazi o'sha davrdagi zolim, mustabid boylarni umumlashtirgan obrazdir. Uning nafaqat moliyaviy, balki ma'naviy zulmi ham realistik ko'rsatilgan. Boyning qishloqdagi mutlaq hukmronligi, kambag'allarning unga qaramligi, majburiy mehnat (mardikorlik) real voqelikdir. Bu obraz Yormat–Gulnor–Mirzakarimboy uchligida ijtimoiy ziddiyatni ta'minlovchi asosiy figura hisoblanadi.

2. Siyosiy-tarixiy realiyalar (Mustamlakachilik davri)

Romandagi voqealar chor Rossiyasi hukmronligi ostidagi Turkiston o'lkasida sodir bo'ladi. Bu davrning siyosiy realiyalari asarda sezilarli darajada aks etgan.

Mahalliy boshqaruv va adolatsizlik: Boshqaruv tizimi — amaldorlar, qozilar, mingboshilar korruptsiyalashgan va boylarning qo'g'irchog'iga aylangan. Oddiy xalqning arz-dodi inobatga olinmaydi. Mirzakarimboyning hokimiyat tepasidagi amaldorlar bilan aloqalari, poraxo'rlik realiyasi ochiq ko'rsatilgan.

Inqilobiy g'oyalar ta'siri: Asarga kirib kelayotgan inqilobiy g'oyalar ham o'sha davr realiyasi hisoblanadi. G'aniboy kabi obrazlar orqali qishloqqa kirib kelayotgan sotsialistik qarashlar, adolat tuyg'usi va kurashga chaqiriqlar aks ettirilgan. Oybek, sotsialistik realizm talablari doirasida, bu g'oyalarni xalqning yagona najot yo'li sifatida ko'rsatishga intilgan.

3. Etnografik va madaniy realiyalar (Urf-odatlar, qadriyatlar)

Oybek romanda o'zbek xalqining o'sha davrdagi turmush tarzini, urf-odatlarini va mentalitetini mahorat bilan tasvirlagan.

Patriarxal oila va ayollar mavqei: Romanda ayollar (Gulnor, Oybo'shcha)ning jamiyatdagi o'rni, ularning huquqsizligi va fojiali taqdiri o'sha davrning achchiq realiyasi. Ayollar asosan uy yumushlari bilan band bo'lib, ularning taqdiri erkaklar ixtiyorida bo'lgan. Gulnorning boyga majburlab berilishi bunga misol.

Maishiy tasavvurlar: Romanda diniy e'tiqodlar, marosimlar, shuningdek, turli xurofotlar va afsonalarga ishonch ham o'z aksini topgan. Bu xalqning madaniy darajasi va ma'rifatga bo'lgan ehtiyojini ko'rsatuvchi realiyalardir.

XULOSA

Oybekning "Qutlug' qon" romani o'zbek adabiyotida realizm usulining yuksak cho'qqisidir. Asardagi har bir syujet chizig'i, har bir obraz o'sha davrning aniq ijtimoiy-tarixiy realiyalariga chuqur singdirilgan. Roman shunchaki badiiy asar emas, balki XX asr boshlaridagi Turkiston qishlog'ining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotini o'rganish uchun qimmatli manbadir. Undagi realistik tasvirlar orqali o'quvchi o'zbek xalqining inqilob arafasidagi og'ir hayotini, azob-uqubatlarini va ozodlikka bo'lgan intilishini yaqqol his etadi. Asar realiyalarining haqqoniy tahlili Oybekning yuksak mahoratidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Khidirova Makhfuza Amirkulovna,. (2024). STUDY OF ANIMAL NAMES AND THEIR LINGUISTIC SIGNIFICANCE IN THE ENGLISH LANGUAGE. Hamkor Konferensiyalar, 1(6), 293–300. Retrieved from <https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/view/698>
2. Rasulova, D., & Nizomova, T. (2024). Comparison of lexical-semantic units in English and Uzbek legal discourse. O'zbekiston Milliy Universiteti Xabarleri, (1/5/1), 324.
3. Oybek. Qutlug' qon. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1969.
4. Qodiriy A. O'tkan kunlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1989.
5. Sharafiddinov O. Adabiy portretlar. Toshkent: Sharq, 1997.
6. Mirvaliyev S. Nasr, davr va qahramon. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1983.
7. Karimov B. The Study Of The Problem Of Life And Death In Uzbek Literature // The American Journal of Applied sciences. 2020. № 8.